

O`QISH DARSLARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA O`QITUVCHI TOMONIDAN TANLANADIGAN METODLAR

Umrzaqovq Jumagul Maxmuljonovna

Norin tumani 30 umumiy o`rta ta`lim maktabi o`qituvchisi
Namangan, O`zbekiston

O`qish darslarining samaradorligi ko`p jihatdan ta`lim metodlarining to`g`ri tanlanishiga bog`liq.

“Metod” atamasi yunon tilidan olingan bo`lib, muayan maqsadga erishish, borliqni amaliy va nazariy o`zlashtirish usullari majmuidir. Binobarin fanning o`zi kabi o`qitish metodlari ham doimiy rivojlanishda bo`ladi. Masalan, eski maktablarda o`qish quruq yod olish metodi asosida o`rgatilgan bo`lsa, hozir izohli o`qish asosida olib boriladi. YOd olish metodida matndagi so`zlarga izoh berishga, ma`nosini tushuntirishga, o`qilganni qayta hikoyalashga umuman olganda, o`qishning ongli bo`lishiga mutlaqo e`tibor berilmagan. Ularda ko`proq to`g`ri talaffuz, qiroat bilan o`qish, ifodali o`qish nazarda tutilgan.

Hozir maktablarda o`qish izohli o`qish metodi asosida olib borilayotgan ekan, quyidagicha savol tug`iladi: *Izohli o`qish nima?*

Izohli o`qishga XX asrning 60-70-yillarida rus pedagogi K. D. Ushinskiy asos solgan, u o`qishda o`quvchilarni “ongli, tushunib, o`ylab o`qishga” o`rgatishni alohida ta`kidlaydi va uni “Izohli o`qish” deb nomlaydi.

Izohli o`qish metodiga K. D. Ushinskiy ishining davomchilari yangiliklar kiritdilar. Korf va Vaxterev izohli o`qish o`quvchilarga real bilim berish vositasi desa, Vodovozov va Bunakov o`quvchilarga o`qish jarayonida bilim badiiy asar tahlili va asarning tarbiyaviy xarakteri bilan bog`liq holda beriladi, degan fikrni ilgari suradilar.

Professor Asqar Zunnunov o`qitishning mazmuni va usullari haqida fikr yuritib, o`quvchilarning oldin bilimlarni o`zlashtirishiga, so`ng yod olishlariga e`tibor berilishi ta`lim jarayonida izohli o`qish deb nomlanganini ta`kidlaydi.

Demak, **izohli o`qish** deb o`ylashga, his qilishga, asarni to`liq idrok qilishga, o`qilganning mazmunini o`zlashtirishga olib keladigan o`qishga aytiladi. Izohli o`qish asar mazmunini tushunishni, asardagi muhim fikrni, yozuvchi ilgari surayotgan g`oyani anglashni ta`minlaydi.

Izohli o`qish qo`yidagi tamoyillarga to`liq amal qilingandagina muvaffaqiyatli bo`ladi.

1. *O`qishni hayot bilan bog`liq holda tashkil etish.*

2. *O`qishning ongli va ta`sirchan bo`lishi uchun o`quvchilarning hayotiy tajribalariga, taassurotlariga asoslanish.*

3. *O`qishni ko`rgazmali tashkil qilish, tabiatga, tarixiy joylarga ekskursiyalar uyushtirish, hayvonot olami va o`simliklar dunyosini kuzatish, rasmlar, jadvallar, predmetlar bilan tanishtirish hamda matnni o`quvchining ifodali o`qishi tarzida olib borish.*

Boshlang`ich sinf o`qish darslarida asosan she`rlar, masallar, ertaklar, hikoyalar, afsonalar, maqol va topishmoqlar, ilmiy-ommabop asarlar o`qib o`rganiladi. Tabiiyki, ularning har biri o`ziga xos shakl, uslub va mazmunda yaratiladi. SHuning uchun ham har bir janrga mansub asarlarni o`ziga xos usulda o`qib o`rganish taqozo qilinadi.

Badiiy asarni izohli o`qishga yaqin bo`lgan metodlardan biri **ijodiy o`qish**dir. Atoqli metodist olim N. I. Kudryashov ijodiy o`qish metodi tarkibiga quyidagi ish usullarini kiritadi:

a) o`qituvchilarning badiiy matnni sharhlab o`qishi hamda o`quvchilarning asarni to`g`ri va imkon qadar yanada chuqurroq, emosional idrok etishlarini ta`minlash maqsadini ko`zda tutuvchi so`zi;

b) o`qilgan asardan o`quvchilarning bevosita olgan taassurotlarini chuqurlashtirish maqsadiga ega bo`lgan va ularning diqqatini matnning muhim g`oyaviy va badiiy hususiyatlari sari yo`naltiradigan suhbat uyushtirish yoki o`qilgan asardan kelib chiqadigan badiiy, axloqiy, ijtimoiy-siyosiy muammoning qo`yilishi;

v) o`qituvchining asar o`qilganidan keyin o`quvchilarning asarni tadqiq etish jarayonida to`yingan badiiy kechinmalarini faollashtirish maqsadini ko`zda tutuvchi so`zi [1].

Ko`rinadiki, ijodiy o`qish izohli o`qishdan farqli o`laroq, to`g`ridan — to`g`ri matn mohiyatini ochishga ijodiy yondashishni taqozo etadi. Masalan 4-sinfda A. Oripovning *“Dehqonbobo va o`n uch bolakay qissasi”* asarini ijodiy o`qish metodi asosida o`rganish jarayonida matn mazmuni va shoir g`oyaviy niyatidan kelib chiqib Vatanimiz hududlaridagi aholining yashash tarzi bilan bog`liq milliy hususiyatlar haqida ham atroflicha tushuncha beriladi.

2-sinfda *“O`tinchi yigit”*, Boshlang`ich sinfda *O`tkir Hoshimovning “Xazonchinak”*, 4-sinfda S. Anorboevning *“Qo`rqqoq”* asarlarini ham ijodiy o`qish metodi asosida o`qitish ijobiy samaralar beradi.

Badiiy o`qish. Badiiy o`qish ifodali o`qishning yuksak bosqichi hisoblanadi. Unda so`z san`atining barcha komponentlari ishtirok etadi. U o`quvchidan asar ruhiga batamom kirishni, san`atkorona o`qishni talab etadi. Badiiy o`qishda asar qahramonlarining ruhiy holati, kechinmalari to`la anglab etilgandagina ta`sirchanlikka erishish mumkin. Badiiy o`qishga tayyorgarlik ko`rishda aktyorlarning audio-video tasmlarga yozilgan ijrolaridan foydalanish yaxshi samara beradi.

Izlanish metodi. Bu metod asardagi voqea va tafsilotlar asosida o`quvchilarga savol-topshiriqlar tuzishda, qahramonlarga baho berishda keng qo`llaniladigan usuldir.

O`qish darslarida **reproduktiv metoddan** ham foydalaniladi. Masalan, o`qituvchi dastlabki darslarda o`zi asar matnini qismlarga bo`ladi, yozuvchi yoki shoirning aytmoqchi bo`lgan muhim fikriga o`quvchilar diqqatini jalb qiladi, uni aniqlab ko`rsatadi, o`quvchilar bilan birga tasvir vositalariga yuklatilgan ma`noni ochib, o`quvchilarga ko`maklashadi. Bularning bari o`quvchilar uchun bir ko`rsatma vazifasini o`taydi. SHundan so`ng o`quvchilar o`qituvchining ko`rsatmalari yordamida yuqorida ko`rsatib o`tilgan vazifalarni o`zlari mustaqil ravishda bajaradilar.

YUqorida ta`kidlangan metodlardan tashqari, boshlang`ich sinf o`qish darslarida ilg`or pedagogik texnologiya usullaridan *“Aqliy hujum”*, *“Tarmoqlar”*, *“Guruhlar bilan ishlash”* kabilardan ham foydalanish yaxshi samara beradi.

SHuni ta`kidlab o`tish kerakki, har bir darsda qanday metoddan foydalanish, darsda qanday usullarni qo`llash o`qituvchi tomonidan oldindan belgilab olinishi va puxta ishlab chiqilishi kerak.

Список литературы

1. Кудряшов Н.И. Взаимосвязь методов обучения на уроках литературы. — Москва: Просвещение. . 1981.- 60-стр.